MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

GYÖRGY, Aladár
Tunisz lakói / Peoples of Tunisia
***Eredeti közl (térképpel) és/Original publication*:**
Földrajzi Közlemények, 1881, 9. évf., 6. füzet, 244–249. old.
***Elektronikus közlés/Electronic publication*:**
AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.002.464
Dátum/Date: 2017. október / October 30.
filename: gyorgyaladar_1881_TuniszLakoi
Az elektronikus közlést előkészítette
/The electronic publication prepared by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document
GYÖRGY, Aladár: Tunisz lakói / Peoples of Tunisia, *AHU MATT,* 2017, **pp 1–10. old.,** No. 000.002.464, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Közkönyvtárakban / In public libraries
Kulcsszavak/Key words
magyar Afrika-kutatás, Tunisz lakosságának bemutatása a korabeli ismeretek alapján
African studies in Hungary, Presentation of Tunisian population based on current knowledge

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC

SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

MEGJELENT! AFRIKAKUTATÁS MAGYARSZÁGON – első kötet c. tanulmánygyűjtemény (évkönyv), 2017, 640 old. (*AHU MATT Könyvek / Hagyományos Kultúrák a Mai Afrikában* sorozat, No. 4), kiadta: Afrikai Kutatási és Kiadási Program (AKKP), – Magyar Afrika Társaság, – ELTE BTK Történeti Intézet (Új és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék), – Mundus Novus Könyvek, Érd

A kötet nyomtatott megjelentetését a Szerencsejáték Zrt. támogatása tette lehetővé.

SZERENCSEJÁTÉK ZRT.

Október másodikán koraeste bemutatásra került a Makadám Mérnöki Klubban a Magyar Afrika Társaság által működtetett Magyar Afrika Tudástár könyvsorozatának (a Mundus Novus Könyvek Kft. gondozásában megjelenő AHU MATT Könyvek – *Hagyományos Kultúrák a Modern Afrikában*) nyolc új kötete. Így a néhány napja a nyomdából megérkezett *Afrikakutatás Magyarországon – első kötet (A 70 éves Biernaczky Szilárd Afrika Barátság-Kötete)*, amelyben 50 dolgozat kapott helyet, zömmel magyar, néhány esetben külföldi szerzők tollából. A tanulmánygyűjtemény méltán képviseli a tegnapi és mai hazai afrikanisztikát, de folyosókat nyit a nemzetközi tudományosság irányában is. Így például dolgozatot küldött az ünnepi kötetbe többek között a februárban 88 évesen elhunyt világhírű történész antropológus, Jan Vansina professzor, a „szóbeli történelemkutatás megteremtője" is. Tájékoztatás hangzott el továbbá a Magyar Afrika Tudás elektronikus könyvtár eddigi anyagát (október 29-i állapot: 2065 tétel, kb. 300 könyv, továbbá 1700-nál több tanulmány és dokumentum) bemutató kötetről (24 méltató írással és teljes bibliográfiával), amely ugyancsak nyomtatásban is kiadásra került az AHU elnöke, Balogh Sándor úr jóvoltából. A további hat kötet esetében, mivel azok csak elektronikusan jelentek meg eddig, a tájékoztatás képernyő segítségével történt. A bemutató résztvevői utóbb elismeréssel szóltak a sorozatot működtető társszerkesztők, B. Wallner Erika és Biernaczky Szilárd nagy szorgalommal és lelkesedéssel végzett, igen színvonalas és úttörőnek számító szakmai kiadói tevékenységéről. (További megjelent művek: az idejekorán elhunyt Füssi Nagy Géza, az AHU alapító tagja kötete: *Etnokulturális folyamatok Kelet-Afrikában*. Összegyűjtött tanulmányok (opus posztumusz) --- Ferwagner Péter Ákos: *Történelem a Magreb országaiban*. Összegyűjtött tanulmányok --- Pénzes Tímea *Ghána ölelésében* (több mint utazási könyv) --- végül Biernaczky Szilárd: *Afrika Magyarországon – Magyarok Afrikáról*. Tudománytörténeti vázlatok – 1. kötet). (*Globoport*)

TUNISZ LAKÓI

GYÖRGY, Aladár

Földrajzi Közlemények, 1881, 9. évf., 6. füzet, 244–249. old.

A franciák tuniszi expedíciója megdöbbentő tanúságot tesz arról, hogy a még hozzánk közeleső, félig-meddig civilizált vidékekről is mily gyarló földrajzi s etnográfiai ismereteink vannak. Még az aránylag legalaposabb angol lapok is telve voltak hibás adatokkal, a franciák Algír közvetlen határszélén, éppen a tengerpart mellett levő kumirok (a lapokban hibásan krumiroknak írva) viszonyairól is alig tudtak valamit mondani, magáról az országról is – az elég jól ismert fővárost s közvetlen környékét (Bardo, Karthago romjai) kivéve – csak általánosságokat említenek fel, melyek oly kevéssé voltak megbízhatók, hogy pl. az ország lakosságát egy millióról egészen 2, sőt 3 milliónyira is becsülték. Nálunk, kiknek irodalmában a földrajzi kézikönyveken kívül Tunisz neve is alig fordul elő, természetesen még kevesebbet tudnak ez országról, s így a jelenleg (legalább e sorok írásakor) folyó háború némileg a felnőttek oktatására is szolgál, éppen úgy, mint pár évvel előbb az afgán- s a zulu hadjáratok, s annyi hasznot hozott, hogy néhány francia s angol lap idevágó alkalmi közleménye fordításban megjelent.

E sorok írója jelen alkalomból tisztán e kis ország etnográfiai viszonyairól igyekszik a rendelkezésére álló kútforrások* alapján tiszta képet nyújtani. Hogy a kép mindennek dacára hiányos, az nemcsak a

---

* Barth Henrik: *Reisen und Entdeckungen in Nord und Central Afrika*, Gotha, 1857; Barth Ernő báró könyvismertető cikke Tuniszról az *Ausland* 1876-iki évfolyamában; Meinicke: *Handbuch der geogr. u. Statistik von Afrika*; Hellwald ismert műve; Schneider Ottó: *Von Algier nach Tunis* (Dresda, 1872); R. Hartmann. *Die Völker Afrikas*, (Leipzig, 1879.); Defossés: *La Tunisie* (Paris, 1879.), továbbá Ecker s Lindenshmidt és Behm évkönyveiben, a nagy Larousse féle francia encyclopaediában s az Encyclopedia Brittanica-ban talált adatok. Letourneux művét eredetiben idő rövidsége miatt nem kaphattam meg.

magyar fővárosban levő könyvtárak e tekintetbeni hiányosságának, hanem, mint bátran állíthatni merem,

---

részben annak is tulajdonítható, hogy az ország etnográfiai viszonyait mindeddig igen felületesen tanulmányozták.

Cubisol számítása szerint (Larousse encyclopediájában) Tuniszban van 50,000 zsidó, 26,000 keresztyén, s 1.924,000 muzulmán, kik közt 688,000 idegen eredetű, a többi berber (bennszülötte). De Godens de Souhesmes a lakosságot 3 millióra teszi. A legkisebb szám (800,000) a Ballagi-Király-féle földrajzban. Petermann (Geogr. Mitth. Ergänzungsheft No. 35) 2 milliót mond.

A tuniszi zsidókról s keresztényekről elég egy pár szóval megemlékeznünk. Mindannyian az ország éjszaki részében laknak a tengerpart vagy a Medzserda partján; a Dzserba szigeten (Kabesi öböl) két zsidó falu is van: Harakabira és Hara Sraira. Úgy a keresztények, mint a mohamedánok megvetik a zsidókat, s valóban sok tekintetben hátrább állanak az európai zsidóknál, habár mint itteni fajrokonaik, a kereskedelemben ők is igen ügyesek. Az arabokkal sok tekintetben összve vannak vegyülve, s a faj szerint is rokonok levén, gyakran nem lehet különbséget tenni közöttük. Különösen kövéredésre nagyon hajló nejeik nagyon hasonlítanak az arab nőkhöz. A nők a legkirívóbb színű ruhákba öltöznek, törökösen bő bugyogókban járnak, de rendkívül piszkosak. A keresztények közt leggyakoribb az olasz, francia, spanyol, azonban van mindenféle más nemzetiségű is, köztük néhány protestáns német. A franciák egész a legújabb időkig nagy szerepet játszottak, a vasutakat ők építették, a távíró vonalakat és postákat ők kezelték, újabban azonban az uralkodó fajok – törökök és mórok – féltékenységből igyekeznek őket mindenünnen kiszorítani. A négerek ez országban aránylag igen csekély számmal vannak képviselve, a férfiak leginkább napszámosok vagy rabszolgák, bár a szigorú értelemben vett rabszolgaság már el van törölve, a nők közül pedig sokan vannak a háremekben. Tulajdonképpen pogány még a négerek között is nagyon kevés van, a legnagyobb rész a mohamedán hitet fogadta el.

E mohamedán hitű néptörzsek képezik az ország lakosságának zömét. Szigorúan véve etnográfiailag bajos őket osztályozni, mivel századokon át teljesen összevegyültek. Az őslakókhoz még az ókorban jöttek a ma már közelebbről meg nem határozható graetulok s numi-

diaiak, később a phoeniciaiak (kik Karthago virágzása idején nagyon elszaporodtak), majd a rómaiak, görögök (Belizár idejében 533 körül). A középkorban az arabok, a spanyolországi mórok, s legújabban a törökök. Ez utóbbi faj maradt még meg legtisztábban, s bár számuk csekély, ők képezik az uralkodó részt a ku1oglikkal, kik török s mór vegyülékből származnak. A mórok vagy városi arabok, kiknek nevük itt hadar, csak egymás közt lépnek házasságra, s nincsenek semmi összeköttetésben a vándor arabokkal, kiket megvetnek, és akik a tartományban csekély számmal vannak. A tiszta arabok különben kevés számmal vannak, a nagyobb rész moriszko (spanyol arab) s berber vegyülék, kiket – mint az éjszak-afrikai arabokat általában – közönségesen móroknak neveznek. E mórok valamivel nagyobbak a közép nagyságnál, csinos s méltóságos termetűek, arcuk fehéres, sas orral, élénk szemekkel s fekete hajukkal gyakran hasonlítanak a spanyol s olasz népekhez; rendesen kövérebbek, mint az arabok, s asszonyaik csakhamar megkövérednek s kellemetlenek lesznek. A férfiak széles ujjú burnuszban s fehér vászon bugyogókban járnak, felül színes rövid ujjú kaftánt s e felett veres köpenyt (haik) viselnek. A fej-díszítés rendesen veres fez, s csak azok, kik Mekkában jártak, hordanak fehér musszelin turbánt. A nők helyzete aránylag jobb náluk, mint a keleti mohamedánoknál; a többnejűség, habár engedélyezett, a ritkaságok közé tartozik, s a nők nagyobb része fedetlen arccal jelenik meg nyilvános helyeken. Sajátságos esztétikai érzékük szerint legszebbnek tekintik a kövér nőket, azokat, kiknek előreálló fogaik vannak. Ezért a nők rendesen sokat is szoktak enni.

A mohamedán törzsek közt azonban legjelentékenyebbek s legcsinosabbak a berberek, kikkel éppen ezért s mivel általában kevésbé is ismeretesek, részletesebben akarunk foglalkozni.

A berber nép Ázsia (= *lásd: Afrika --- A Szerk.*) éjszaki részének (Egyiptom s környéke kivételével) őslakosságát képezi. Kaukázi, sémi, hamita fajhoz tartozik-e? Ma még vitatárgyat képez, de bárminő eredete legyen, tény, hogy úgy nyelvére, mint etnográfiai viszonyaira nézve ma önálló csoportot képeznek, mely sok tekintetben eltérő minden más emberfajtól. Nagy számuk s lakóhelyük óriási kiterjedése folytán természetesen sok különböző csoportot képeznek, melyek azonban közel rokonok egymással. Rendesen három fő csoportot különböztetnek meg: Marokkóban az amazirghokat sillukokkal (*???a shilluk egy nilota nép Szudánban --- A Szerk.*), Algírban s Tuniszban a kabilokat s a Szaharai pusztán a tuarikokat (tuaregek). Közös nevük

nincs; az arabok, a kir, a ber (puszta), akir–berberat (zavart szavak) nevektől keresztelték el őket berbereknek, s e név terjedt el a maghob = Maghreb) mellett leginkább Európában is. Leginkább közös nyelvük: a tamaszir vagy temasek, mely a nagy különbségek dacára is oly rokon, hogy egymást megérthetik. Fő sajátossága, hogy az igék s főnevek számát s a nemet a szók elé tett szótagok által jelzik. E nyelv azonban szintén pusztulófélben van. Sok berber szégyelli egyszerű ősi nyelvét, s örömestebb beszéli a hajlékony s szavakban gazdagabb arab nyelvet, mely ma Afrika északi részeiben uralkodó nyelv is. Külön írásjegyeket csak a tuaregek használnak, a többiek nagyobbrészt arab írást használnak, s nyelvükbe sok arab szót vesznek fel. Hasonló rokonság mutatkozik életszokásaikban, mely a vándor népekével közös; leginkább a hegyek közt lakozó s aránylag leginkább fehér arcbőrű berberek őrizték meg ősi szokásaikat.

A tuniszi berberek összevegyítése a kabilokkal csak bizonyos értelemben tekinthető helyesnek. Tulajdonképpen itt is önálló s egymástól különböző berber törzsek vannak külön nevek alatt, melyeket az algíri kabilokkal összehasonlítani alig lehet. A kabilok név kbîla-gabâyl arab szóból egyszerűen törzset jelent, s így magában semmit sem jelöl, azaz geográfiailag tovább is használható. A tuniszi berber törzsek közt legnevezetesebb a ma oly híressé lett kumirok, sintanok, ustaták, zelaszok, zonaoszok és dzsebeliák (e két utóbbi nevet a tuniszi berberek közös elnevezéseéül is használják) stb.

A tuniszi berberek testalkata arányos középnagyságú, 1.7 méter magasságúak már a ritkaságok közé tartoznak. A hosszúkás főn alul előrenyomult, felül azonban hátrahajolt homlok van, majd lapos, majd hajlított, de csúcsán rendesen tompa orr meglehetős széles orrlyukakkal, húsos, néha duzzadt ajkak, szép, de gyakran magasan fekvő fülek. Izomzata erős, még lábikrái is kifejlődtek, s ujjai rendesen igen csinosak. A férfiak is kövérebbek, mint a mórok, az asszonyok pedig, különösen idősebb korukban, rendesen elhíznak, s ezért vonásaik is eltompulnak. A férfiak s nők a szegényebb osztályoknál egyaránt fehér burnuszba öltözködnek, mely a tisztaság hiánya miatt barnának látszik. Háború alkalmával a férfiak a burnuszon kívül kaftánt, töltényt, hosszú puskát, kardot s bárdot hordanak. A nők ünnepek alkalmával ékszereket, különösen üveggyöngyöket tesznek fel. Általában azonban kevéssé csinosítgatják magukat, s a négereknél szokásos tolldíszítés náluk csaknem egészen hiányzik.

Lakásuk csaknem mindenütt egyenlő, jó erős teveszőrből vagy pálmarostból készült, s keresztrúdon kifeszített sátor. Télen a fedélszőnyeg a földig le van vonva, s cövekekkel leszorítva, hogy a szél és eső ellen védelmet szolgáljon (valóságos hideg ez éghajlat alatt nincs, 0°-ig soha sem megy le a hévmérő, míg nyáron 35–40° R. meleg is van); nyáron azonban köröskörül meglehetős szabadon és nyitva van, a légáramlatnak utat engedve. Magassága 2–2 1/2 méter, hosszúsága legfeljebb 10 méter. Belsejét sásszövetből készült falazat két részre osztja, egyikben a szülők alusznak, a másikban a gyermekek s a család tagjai. Ágy s ágynemű nincs, valamint tulajdonképpen evőeszközök sem. Rendesen a földön guggolva esznek, s gyékényen alusznak. A szobákban néhány agyagkorsó, egy tarkára festett faláda s más apróságok képezik a leggyakoribb bútorokat. A sátrakat káka, nád vagy szedersövény veszi körül; hol a háziállatok, galambok, tyúkok, kecskék, ökrök, struccok tanyáznak A tevék s lovak a sövénykerítésen kivül vannak. Az állandó lombkunyhók sem tartoznak a ritkaságok közé.

A kunyhóban, mint a mohamedánoknál általában, a férfi az úr, habár a nők helyzete a tuniszi berbereknél sokkal kedvezőbb, mint más helyen. Igaz, hogy a nőket itt is vásárolják, utazók feljegyezték, hogy áruk 70 franktól 1200 frankig változik, s ez több helyen meg is van szabva, de az is tulajdonképpen csak hozománynak tekinthető, s még a szerelemből kötött házasságok sem ritkák, mivel a nők rendesen nyitott arccal járnak, s így az ifjak szabadon ismerkedhetnek egymással. A házasság közös ideje nincs megállapítva, rendes körülmények közt 12 év. A nők a mezei munkákban kevés részt vesznek, nehéz munkákra nem kötelezik őket, de szőni ügyesen tudnak, s több nemű ipart űznek. A nőket különben ők is kevésre becsülik. Midőn valakinek fia születik, az egész község gratulál, s vagyonosabbak örömünnepet rendeznek, míg a leány születését, mintha szégyen volna, titokban tartják. Néha a nőket gazdagoknak bérbe is adják, sőt a városok közelében nejeiket s leányaikat egyenesen eladják.

A társadalmi élet az egyes törzsek keretén belül igen élénken ki van fejlődve. Egy törzstag halála az egész községet gyászba borítja, s minden működést megszüntetnek. A halottak felett fennszóval szoktak jajgatni. Szegények köztük nem igen vannak, s nyomor esetén bizonyos kommunizmus létezik. Különösen ki van fejlődve náluk a vérbosszú, mely gyakran egész törzsek háborúskodását idézi elő, habár pénz által meg is váltható. Az iparágak űzése mellett a kereskedelem

alig van kifejlődve. A berberek ritkán mennek be a városokba, hogy valamit eladjanak, külön mór, zsidó vagy néha berber alkusz kaszt van köztük, kik az árukért őket kunyhóikban felkeresik, s ezek egy része nőkből áll, kik a szigorúbb háremekbe bejutnak. Sokszor megtörténik ugyan, hogy a falusi berber bemegy a tengerparti városokba, vagy más nagyobb forgalmú helyekre, hogy egy kis vagyont szerezzen, s ilyenkor mérsékletes élete mellett egyszerű olajétellel megelégedve csakhamar gyűjt is valamit, de azzal megelégszik, s visszatér hazájába családot alapítani. Még a vadászatot sem kedvelik, habár a tuniszi hegyek kitűnő alkalmat nyújtanának reá. A földművelést s barom-tenyésztést primitív módon űzik, megtakarítani nem igen tudnak, s ezért rossz időkben nagy nyomorúságot állanak ki, s csak a bőven termő datolyára vannak utalva. A zajos mulatságokat szeretik, s minden alkalmat megragadnak ily mulatságok rendezésére.

A törzs egyes tagjai önállók, valóságos polgári hatóságuk nincs, a közös ügyeket a tadsemaâtban vagy dsemában (polgárok gyűlése) végzik el, hol minden felnőtt tag egyenlő joggal bír. Van ugyan törvényük (kanun), de ez legtöbbnyire csak szokásjogon alapul, habár oly szigorú, hogy megsértését valóságos becstelenségnek tekintik, s rendesen szigorúan büntetik. A seikheknek inkább csak katonai hatalmuk van, s a bíró (amine) csak a törvények áthágásánál ítél. A valóságos hatóság az egyház, melynek tagjai egyúttal az arisztokráciát képviselik. Az általános szabadságból ki vannak véve a négerek s a keresztény rabszolgák, sok helyen a nőknek sem szabad a bíró előtt tanúskodni.

Az egyházi hatóság között, feltűnően, az idegen eredetű marabutok, a Spanyolországból kiűzött mórok utódai a legjelentékenyebbek. Ezeket Mohamed utódainak tartják, habár nem ritkán berber vegyülékek, sok nemű privilégiumuk is van, többek közt fegyvert nem tartoznak viselni s háborúba menni. Ők vetik ki az adót oly cím alatt, hogy abból a szegények, utazók s elhagyatott gyermekek neveléseinek költségét fedezik, s az ő kezükben van az összes nevelésügy, melyet lehetőleg szigorú egyházi szellemben igyekeznek fenntartani. Sok kolostoruk van, melyek az idegeneknek ingyen vendégfogadóul szolgálnak, s hol a koldusok s iskolák számára is van hely, s ezenkívül egy kápolna valami szent marabut sírja felett. A vendégszeretet különben a berbereknél is általános erény, habár csak azon időre terjed, míg a vendég sátrában tartózkodik, s azontúl őt kész üldözni és sanyargatni. A marabutokon kívül tekintélyesek még az aisszuak (aissa = Jézus s így e

név fordítása jezsuiták volna), kik a szentek sírjaihoz szokták a lármás s indiai zamatu processziókat vezetni. A hadzsik, azaz a Mekkában járt zarándokok is különös kitüntetésekben részesülnek, s ez alkalmat a nép rovására sok ingyenélő fel szokta használni. Ez utóbbiakon kívül a méltóság rendesen örökös a fiágon, bár némely helyeken egyenesen a nő-ág örökösödése a szabály.

A tuniszi berberek szellemi életéről igen csekély adatot lehet felhozni. Csak azt említik, hogy a nők között sok jós van, s a férfiak közt nem egy vándor-dalnok létezik, ki egyes primitív pásztordalokat énekelve a városokba is behatol. Az araboknál oly gyakori mesemondók itt a ritkaságok közé tartoznak, s beszédjük is sokkal kevesebb fantáziát tanúsít. Temetéseknél, midőn a bepólyált hullát sebes menetben a sírba viszik, gyászéneket szoktak mondani, valamint a fegyvertáncoknál is, azonban írott emlékeik nincsenek, a marabutok által nevelt ifjak csak a Koránt tanulják megismerni, s anyanyelvüket is elfeledik. A múlt század közepén a híres Ali bey uralkodása alatt berber eredetű költők, történetírók s más nemű tudósok is éltek, azonban mind arabul írtak.

Általában közel áll a veszély, hogy a szorgalmas és derék faj, melynek különösen a hegyek közt lakó törzsei erkölcsileg is magasabb fokon állanak az arabokénál, idővel nemzeti sajátságait a mohamedán vallás hatása alatt elveszíti. Már jelenleg is történtek esetek (p. Vernet híres festményein), hogy a berbereket a mórokkal összetévesztik, s elfogulatlan szemlélő a szabadabban élő tuaregek s a tuniszi berberek közt nagy különbséget lát. Megmentésük azonban igen nehéz, mert, bár számuk nagy s elég szaporák, a művelődésre nem igen hajlandók, sőt ott, hol alkalom nyílik reá, mint a régen tengeri rablók által lakott vidékekre költözött kumiroknál s némely tuareg fajnál látjuk, a barbarság erősen nyilatkozik náluk.